

ПЕДАГОГІЧНІ ПОГЛЯДИ СТЕФАНА КОВАЛІВА В КОНТЕКСТІ ГАЛИЦЬКОГО ПРОСВІТНИЦТВА

Розвиток української педагогіки як монолітного організму, єдиного у своїй народній, національній основі, відбувається не завжди. Відсутність впродовж віків єдиної Української держави звужувала простір для нормального розвитку української педагогіки, шкільництва й національної системи виховання. Віками власна територія України межувалася штучними кордонами між всілякими завойовниками. Тож тривалий час йшлося не про місцеві сутнісні деталі і нюанси педагогіки, а про її долю у кожній покинутій стороні.

Саме тому є доцільним розгляд становища української історико-педагогічної думки й школи у кожній частині України, що була в ярмі чужих імперій. Саме такою ми бачимо Галичину. Вивчення стану українського шкільництва в Галичині ще раз переконує, що воно розвивалося шляхом активізації меценатства й відкриття українських приватних шкіл; мотивувалося зростанням української національної свідомості галичан, прогресивним поступом громадськості, культурно-освітніх та релігійних товариств, а також великою педагогічною діяльністю когорта галицьких письменників. Це І. Франко і В. Стефаник, «Руська трійця» – М. Шашкевич, І. Вагилевич, Я. Головацький та М. Черемшина, Б. Лепкий, М. Павлик, С. Ковалів, М. Мартович, Н. Кобринська, Т. Бордуляк.

Педагогічна діяльність одного з них – Стефана Коваліва, заслуговує на увагу. Його життєвий шлях і набутки – це оригінальне й своєрідне явище, вплетене в канву суспільних, педагогічних і літературних проблем кінця ХІХ – початку ХХ століть. Сучасник І. Франка, Л. Українки, М. Коцюбинського, О. Кобилянської. С. Ковалів зробив помітний внесок до національної культури, педагогіки, літератури, створив «оповідання справді гідні того, щоб їх не забувати» (О. Маковей). Іван Франко, якого з митцем пов'язувала тісна дружба,

помітив і радо привітав серед багатьох розмаїття оригінальних і різнобарвних галицьких новелістичних талантів порогу століть «характеристичні, крізь сльози всміхнуті нариси Коваліва», відвівши таким чином йому в когорті імен, «яких не постидалась би ні одна далеко багатша від нашої література»¹, одне з почесних місць.

Стефан Ковалів належав до того покоління письменників, творчість яких була зорієнтована на художню реалістичну традицію XIX століття та водночас позначена рисами модерних течій XX століття. Тож його педагогічний доробок сприймається як оригінальне і своєрідне явище, що в змозі висвітлити повноту українського культурологічного процесу кінця XIX – початку XX століть. Педагог і письменник належав до тих скромних діячів української культури, які прагнули відгукнутися на злободенні потреби, питання сучасності, не зазіхаючи на кардинальні видозміни у педагогічному процесі в цілому, не виступаючи ініціаторами широких суперечок і полемічних проблем громадсько-педагогічного і літературного життя. Тому подальша українська історико-педагогічна думка належним чином не трактувала просвітительські ідеї Стефана Коваліва, а згадувала їх принагідне, в контексті певною мірою обмеженого світогляду самого педагога. Тобто критики-сучасники педагога не помітили в його літературній і педагогічній творчості міцного сплаву натуралістичних і просвітительських елементів, який обумовив особливості його письменницького індивідуального стилю і творчого педагогічного натхнення. Взагалі з невідомих причин ім'я Стефана Коваліва не згадувалось укладачами тогочасних підручників, посібників з історії педагогіки та історії української літератури. Тільки в «Нарисі української літератури» В. Коряка міститься невеличке повідомлення про українського письменника і педагога. Після його смерті педагогічна спадщина і літературні твори не перевидавались тривалий час, а критики педагогічну мотивацію його літературних творів і освітянської спадщини називали «глухим закутком Галичини», докоряли йому

---

¹Франко І. З останніх десятиліть ХГХ віку // Зібр. творів: У 50-ти т. – К. 1984. – Т. 41. – С. 524–525.

в провінційній обмеженості спостережень над життям своїх навколишніх сіл. Однак праця для народу, його майбутнього, його місії просвіти і національного самоусвідомлення та пробудження шляхом освіти – це реальний спосіб виходу «робочого люду» з важкого становища, на думку Стефана Коваліва. Він дивився на просвіту як чинник піднесення самосвідомості народу, піднесення його культурного рівня, отримання ним найелементарніших знань. Згадаймо, зокрема, що Т. Шевченко був автором «Букваря», Леся Українка написала безліч популярних педагогічних брошур, а М. Драгоманов у одній зі своїх статей зауважував: «З якого боку не приступай до наших національних і громадських справ, а все виходить, що нема в нас справи важнішої, як просвіта народна...»¹. На думку Є. Ярошинської, нове життя, в якому пануватиме правда, можна завоювати лише просвітою, самовдосконаленням людини, її вихованням.

І. Франко також наголошував на необхідності просвіти: «Нині ми розуміємо, що перша і головна основа розвою народного, усвідомлювання і розбуджування мас – праця над їх просвічуванням у кожному напрямі, отже, не тільки господарським і історично-національним, але поперед усього політичним та суспільним. Зробити з тих мас політичну силу (а темні маси такою силою не можуть бути) – ось що головна мета...»².

Б. Грінченко не раз вів мову про виняткову важливість наукових знань для народу, засуджував «слугів темноти» (самодержавства) за те, що «вони цвілими забобонними формулами силкуються затуманювати людський розум, щоб він не бачив правди навіть там, де вона сама стає йому перед очима, – і все на те, щоб цією облудою просвіти затримати, припинити справжню просвіту і вдержати серед людей у старій силі ідеали рабства і панування, експлуатацій і безправності...»³ Письменник доводив, що для підневільних народів просвіта мас є першочерговим питанням, а у поворотні історичні моменти навіть

¹ Драгоманов М. Наші пекучі справи // Народ. – К. 1984. – № 4. – С. 51.

² Франко І. Молода Україна. – Львів: Накладом українсько-руської видавничої спілки, 1910. – 143 с.

³ Вільхівський Б. Народно-просвітні книжки // ЛНВ. – 1901. – Т. XVI. – Кн. 12. – С. 111–112.

перевищує всі інші. О. Кониський вважав, що несправедливі суспільні порядки можуть бути замінені силою розуму без будь-якого терору. Він покладав надії не на революцію, а на «добро освіти і любові».

Погляди Стефана Коваліва були співзвучними з цими думками діячів української культури, які були причетні до національно-освітніх, визвольних рухів своєї доби. Свідома інтелігенція, до якої належав і Стефан Ковалів, беззастережно служила народові, виховуючи молоде покоління гуманістами і патріотами, несучи світло науки і культури в народ, ставала визначальною силою у визвольних потугах трудящого люду.

На наш погляд, світогляд педагога виходив з ідеології просвітницького, мирного народництва, тобто неонародництва, елементи якого так чи інакше репрезентовані, крім названих діячів культури, ще й у творчості Л. Старицької-Черняхівської, Грицька Григоренка.

Посилюючи пізнавально-виховну функцію художнього слова такі діячі культури дбали про моральне вдосконалення людини, стверджували нерозривність прогресу народу з його духовним розвитком. Стефан Ковалів, як і митці-просвітителі, був переконаний у необхідності високих духовних принципів, притаманних кожному індивідові. Віра в духовні сили індивіду – це не тільки лейтмотив ідейних засад Стефана Коваліва, а й основна мета його практичної педагогічної діяльності. Це ідеали літературно-педагогічної діяльності педагога.

Отже, просвітництво Стефана Коваліва пройняте християнським гуманістичним пафосом, а його історіософська парадигма декларує тезу, що «без основ християнської моралі неможлива сама сутність людини».